

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 368. 336

Бридун Ігор Євгенійович

здобувач ступеня PhD

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Brydun Ihor

PhD Candidate of the

State Organization "Institute of the Economy and Forecasting of the

National Academy of Sciences of Ukraine"

ORCID: 0000-0002-8557-2723

**ВЗАЄМОДІЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА БАНКІВ У ЦІЛЯХ
МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ
INTERACTION BETWEEN INSURANCE COMPANIES AND BANKS
TO MINIMIZE CREDIT RISKS**

***Анотація.** Відновлення кредитування банками в Україні з врахуванням ризикованості та мінімізації кредитного ризику є головним стратегічним завданням сьогодні.*

Дана стаття присвячена аналізу використання страхування для мінімізації кредитного ризику банку. В статті досліджено форми страхування кредитів: страхування ризику непогашення кредиту, страхування позичальником відповідальності за неповернення кредиту, страхування предмета застави. Охарактеризовано дії щодо зміцнення фінансового становища та статусу страхових компаній в Україні та українському суспільстві.

Описано механізми для підвищення відповідальності за ухилення від виплати відшкодування у разі страхування ризику - неповернення клієнтом кредиту. Досліджено необхідність впровадження законодавства щодо

регламентування взаємозв'язку банків зі страховими компаніями регулятором (НБУ) та впровадження чіткого законодавства щодо страхування ризику непогашення кредиту з повним розподілом кредитного портфеля банку з врахуванням різних ступенів ризиковості позичальників.

Досліджено проблему умисного страхування кредитного портфеля банком, виключно кредиторів низької якості, як таке, що не підпадає під нормативні вимоги НБУ як мінімізація кредитного ризику банку. З огляду на отримання України статусу кандидата в члени ЄС, запропоновано зміни в законодавстві регулювання фінансового ринку за стандартами ЄС.

Ключові слова: *банківський ризик, кредитний ризик, методи мінімізації кредитного ризику, страхування, диверсифікація, розподіл ризику, державне регулювання мінімізації кредитного ризику.*

Summary. *The restoration of lending by banks in Ukraine, taking into account riskiness and minimizing credit risk, is the main strategic task of today.*

This article is devoted to the analysis of the use of insurance to minimize the bank's credit risk. The article examines the forms of loan insurance: loan default risk insurance; insurance by the borrower of liability for non-repayment of the loan; insurance of the subject of pledge. Actions to strengthen the financial position and status of insurance companies in Ukraine and Ukrainian society are characterized. Mechanisms for increasing responsibility for evasion of compensation payment in case of risk insurance - failure to repay the loan by the client are described. The necessity of introducing legislation regarding the regulation of the relationship between banks and insurance companies by the regulator (NBU) and the introduction of clear legislation regarding the insurance of the risk of non-repayment of the loan with the full distribution of the bank's loan portfolio, taking into account the different degrees of riskiness of borrowers, has been studied. The problem of intentional insurance of the loan portfolio by the bank, exclusively of low-quality creditors, as something that does not fall

under the normative requirements of the NBU as a minimization of the bank's credit risk, is studied. In view of Ukraine's obtaining the status of a candidate for EU membership, changes to the legislation regulating the financial market according to EU standards are proposed.

Key words: *banking risk, credit risk, credit risk minimization methods, insurance, diversification, risk distribution, state regulation of credit risk minimization.*

Постановка проблеми. Незважаючи на загострення кризи в нинішньому секторі української економіки через війну та введення воєнного стану, банківські кредити залишаються джерелом фінансування економічної діяльності. Відповідно кредитний ризик у структурі фінансового ризику банку досі чинить визначальний вплив на результат діяльності банку.

Кредитний ризик можна визначити як настання неплатоспроможності позичальника, який перешкоджає сплаті позичальником основної суми боргу та відсотків протягом строку користування кредитом, визначеного договором. Збільшення обсягів кредитування підприємств, концентрація кредитного ризику в збиткових галузях і окремих компаніях визначає тенденцію українських банків до підвищення рівня кредитного ризику.

Для більшості українських банків основною метою є мінімізація рівня кредитного ризику та забезпечення стабільної роботи на ринку. Питання пошуку нового підходу до управління банківськими кредитними ризиками розглядається як ключовий фактор у формуванні нової парадигми кредитної політики, зокрема в умовах бойових дій на території України.

Хоча банки створюють резерви для кредитного ризику, щоб підвищити довіру за своїми зобов'язаннями, формування таких резервів не завжди дає бажані результати. Застосування методів «створення резервів для оплати потенційних витрат за кредитними операціями комерційних

банків» акумулює частину коштів, які в майбутньому будуть спрямовані на покриття проблемних кредитів. Таким чином, резерви під кредитний ризик служать захистом вкладників, кредиторів та акціонерів банку, а резерви підвищують довіру та стабільність усієї банківської системи.

У сучасних економічних реаліях банки постійно зіштовхуються з проблемою кредитної заборгованості. Відповідно існує необхідність у залученні гарантів банківської діяльності, третьої сторони, яка в змозі взяти частину ризиків (зобов'язання) з банку на себе.

Таким гарантом в українських реаліях виступають страхові компанії. Через взаємодію «страхова компанія - банк» банк надає клієнту кредитний договір та договір страхування. У цій взаємодії відбувається страхування майна, що є предметом застави, а також страхування відповідальності позичальника, що дозволяє банкам уникнути кредитного ризику, коли резервування може бути неефективним. Якщо заборгованість клієнта визнана такою, що не підлягає поверненню, і немає реальної можливості її сплатити, страховий захист надається. Страхова компанія як гарант повертає банку позичені позичальником кошти. В результаті ліквідність банку є високою, і є можливість вести стабільну діяльність банку, який може повернути вкладнику в термін і ліквідувати вклад. Однак даний вид страхування кредитного ризику як засіб мінімізації кредитного ризику банку не набув значного застосування в українській практиці. З огляду на прагнення України до вступу ЄС, де дана методологія використовується, виникає необхідність в аналізі нормативного законодавства ЄС та співставлення його з вітчизняним законодавством з подальшою розробкою моделі ефективного механізму мінімізації кредитного ризику банків та диверсифікованого розподілу ризиків на фінансовому секторі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджують тему мінімізації кредитного ризику банків, існують різні точки зору щодо управління та мінімізації кредитного ризику. Зокрема, Аванесова

Н.Е. [1] розглядає світовий досвід управління кредитними ризиками на основі рейтингових моделей та можливість розробки відповідної моделі для перехідної економіки України. Автор визначає якість кредитного портфеля на основі сформованої кредитної політики та виділяє її детермінанти. Ключовим фактором у формуванні кредитного портфеля є кредитна ставка та ризик, який банки повинні враховувати при її розрахунку. Аванесова Н.Е. пропонує заходи щодо забезпечення ефективного управління кредитними ризиками та підтримки фінансової стійкості банків. Брус С.І. та Бублик Є.О. [2], пов'язуючи банківський кредитний ризик з наявністю проблемних кредитів, пропонують ряд зовнішніх та внутрішніх заходів з ліквідації проблемних кредитів банку для зниження кредитного ризику. На думку Галушак В.В. [3], страхові компанії повинні застосовувати управління кредитними ризиками. За словами Галушака В.В., звертаючи увагу на вплив як на банки, так і на страхові компанії, цей вид управління кредитними ризиками не дуже популярний в Україні через погану страхову інфраструктуру та слабкий економічний розвиток. Коваленко В.В. [4] пропонує метод оцінки рівня кредитного ризику на основі чистого граничного процентного доходу. Міщенко В.І. [5] наголошує, що банківський сектор потребує змін у сферах регулювання та законодавства, а також у фінансовій та бюджетній політиці. Враховуючи пропозиції науковців, які працюють над різними методами та способами захисту від кредитних ризиків, існує необхідність у пошуку підходів до управління та мінімізації для підвищення фінансової стійкості та прибутковості банків.

Незважаючи на існуючі теоретичні та практичні розробки мінімізації кредитного ризику банку висвітлені в роботах Волкової В.В. [6], Гладких Д.М. [7], Грушка В.І. [8], Жукова Н.К. [9], Белової І.В. [10], актуальною є розробка методу мінімізації кредитного ризику, який сприятиме зміцненню кредитної політики банківської системи, забезпеченню стабільної роботи та максимальному скороченню кредитів

збанкрутілим підприємствам. Зміцнення стабільності банківської системи шляхом підвищення ефективності управління кредитними ризиками є особливо актуальним для України сьогодні, особливо в умовах війни.

Метою статті є аналіз нормативного законодавства ЄС та співставлення його з вітчизняним законодавством з подальшою розробкою ефективних механізмів мінімізації кредитного ризику банків та диверсифікованого розподілу ризиків на страховому секторі України.

Виклад основного матеріалу. Управління ризиками є процесом ідентифікації ризиків, оцінки, контролю, управління ризиковими позиціями із врахуванням взаємозв'язків між різними категоріями ризику.

«Ризик – це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуаціях неминучого вибору та можливість кількісно та якісно оцінити ймовірність досягнення бажаних результатів, невдач, відхилень від цілей. У деяких випадках ризик відноситься до величин, отриманих в результаті вимірювань, тоді як в інших випадках він може бути більш-менш визначеним або не мати такого характеру» [11].

Існування ризику безпосередньо пов'язане з невизначеністю. Ризик – це якісно-кількісна форма вираження невизначеності, яка реально існує в суспільному житті і може відхилитися від реальних результатів цілей, планів, очікувань і сподівань. Невизначеність регулює відносини між суб'єктами суспільства. Дотримуючись цього поняття ризику, багато вчених відображають природу невизначеності у своїй характеристиці ризику. Ризики несуть у собі ризики, пов'язані з несприятливими і негативними наслідками, можливими загрозами збитків, втратою ресурсів і відсутністю доходу в порівнянні з варіантами, розробленими для раціонального використання ресурсів.

Без елемента невизначеності ризик просто неможливий. Цей факт відображає взаємодію двох основних елементів:

- 1) носія ризику: суб'єкта або об'єкта, для якого цей ризик оцінюється.

- 2) середовища, в якому носії ризику можуть існувати та спонукати до виникнення ризику.

Традиційно основним ризиком для банків є кредитний ризик. Це пов'язано з тим, що він є основним чинником у конфігурації структури активів і у визначенні портфеля кредитних продуктів. Згідно з визначенням НБУ, кредитний ризик – це «наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [12].

Нестабільна фінансово-економічна ситуація на фінансових ринках, низька кредитоспроможність позичальників, неправильно сформована стратегія банків є загрозами для ефективної роботи банків. Мінімізація кредитного ризику необхідна для зменшення збитків і подальшого розвитку фінансових установ. Мінімізація ризику враховує наступні фактори під час прогнозування ризиків і збитків, які може спричинити ризик: заходи щодо запобігання та мінімізації; заходи щодо усунення суми ризикового капіталу; заходи впливу на банківські установи та їх збитків.

Необхідність дотримання правил, вимог і норм НБУ щодо кредитного ризику є основою безперебійної та ефективної діяльності комерційних банків. Наявність негативних відхилень від встановлених нормативів створює загрозу стабільності не лише банків, а й клієнтів та банківської системи в цілому. Тому дотримання стандартів кредитного ризику є першим кроком комплексної оцінки кредитного ризику банку.

Основною метою кредитної діяльності банку є визначення ефективного співвідношення між ступенем ризику та прибутковістю окремих кредитних операцій за допомогою новітніх інструментів управління кредитними ризиками. Банки повинні збирати, обробляти та аналізувати інформацію про зовнішнє середовище, внутрішні показники фінансів, виробництва та бізнесу компанії, а також прогнозувати майбутнє,

виходячи з конкретних цілей. Обираючи стратегію і тактику управління ризиками, менеджери повинні дотримуватись таких основних принципів:

- недоцільно ризикувати більшим заради меншого;
- недоцільно брати на себе більший ризик, ніж дозволяють власні засоби;
- необхідно заздалегідь прогнозувати можливі (імовірні) наслідки ризику.

Компоненти процесу управління ризиками визначаються сферою діяльності компанії, властивими їй ризиками, наявними ресурсами, особистими навичками, професіоналізмом і потребами ризику керівника (особи, яка приймає рішення). Після ретельного якісного та кількісного аналізу менеджер вибирає один із інструментів управління ризиками або набір інструментів управління ризиками на основі отриманих даних:

- уникнення;
- застереження;
- прийняття (збереження або навіть збільшення).
- зменшення ступеню ризику (оптимізація).

Розрізняють зовнішні та внутрішні методи оптимізації ризиків.

Зовнішні методи:

- розподіл ризику;
- страхування;
- деривативи.

Серед внутрішніх способів мінімізації ризику виділяють:

- лімітування.
- диверсифікація.
- створення резервів.
- отримання додаткової інформації [13].

Розподіл ризику означає утримання певних партнерів у контракті, які можуть керувати ризиком.

В Україні найбільш поширеною формою передачі ризику є страхування. Суть зовнішнього страхування ризиків полягає в тому, що інвестори (кредитори) готові віддати частину своїх доходів, щоб уникнути фактору ризику. Кредитний ризик можна знизити за допомогою страхування двома способами.

По-перше, це наявність у позичальника договору зі страховою компанією про страхування відповідальності за неповернення кредиту (страхування фінансових ризиків). У другому випадку страхувальником є кредитор (банк) і він застрахований від кредитного ризику. Крім того, застава та гарантії є зовнішніми способами пом'якшення кредитного ризику комерційних банків.

Сенс застави полягає в тому, що у разі невиконання позичальником гарантованих заставою зобов'язань банк має пріоритет (перевагу) перед іншими кредиторами, але з коштів, отриманих від реалізації заставленого майна. Гарантія (порука) — це зобов'язання поручителя перед кредитором боржника (позичальника), а боржник несе відповідальність за виконання зобов'язання повністю або в частині. Гарантії як спосіб зниження кредитного ризику в національній практиці мають три основні особливості [13]:

1) Субординація відповідальності поручителя за дійсністю основного зобов'язання.

2) Однорідність вищого боргу та додаткового боргу (зобов'язання).

3) Поява іншого боржника без втрати попереднього боржника та без зміни кредитора за основним зобов'язанням. За допомогою застави банки фактично перерозподіляють ризик, тим самим мінімізуючи його.

Основними внутрішніми способами зниження кредитного ризику є обмеження, диверсифікація та створення резервів [13].

Лімітування – це встановлення ліміту, тобто граничних сум здійснюваних кредитних операцій.. Як приклад можна навести нормативи

кредитного ризику, встановлені Національним банком України для комерційних банків. Стандарт «великого» кредитного ризику. Критерії максимального ризику на інсайдера. Критерії максимального загального розміру позик і гарантій, що пропонуються позичальнику. Обмеження спрямовані на обмеження зваженого кредитного ризику (фінансового ризику) комерційних банків.

Диверсифікація є найпростішим і найбільш універсальним способом зниження кредитного ризику портфеля та передбачає наступне:

- 1) диверсифікацію позичальників за галузями;
- 2) диверсифікація кредитів за сумою, умовами та видом процентної ставки;
- 3) диверсифікацію забезпечення повернення кредиту [14].

Щоб отримати максимальну користь від диверсифікації, потрібно використовувати математичні моделі, такі як, класична задача оптимізації, яка передбачає гарантування зростання капіталу та планування оптимальної диверсифікації ризиків за кредитними напрямками у кредитному портфелі та отримати максимальний очікуваний прибуток.

Створення резерву для відшкодування збитків у кредитній діяльності комерційного банку як метод управління кредитним ризиком полягає в накопиченні частини коштів на спеціальному рахунку для відшкодування неповернених кредитів [14].

Формування резервів є способом пом'якшення кредитного ризику на банківському рівні та служить захистом для вкладників, кредиторів та акціонерів.

Загальна заборгованість кредитного бізнесу становить загальний кредитний ризик. Щоб розрахувати резерв для покриття потенційних збитків від маржинальних операцій, чистий кредитний ризик (абсолютне значення) визначається шляхом віднімання загального кредитного ризику, класифікованого за рівнем ризику, від вартості застави.

Банк створює та формує резерви для відшкодування можливих втрат на повний розмір чистого кредитного ризику за основним боргом зваженого на відповідний коефіцієнт резервування, за всіма видами кредитних операцій у національній та іноземних валютах [14].

Однак процес формування резервів для відшкодування можливих втрат банку та мінімізації кредитного ризику, можливо розділити та частину ризиків перерозподілити на страхові компанії.

Страхування як засіб гарантування кредиту гарантує участь третьої особи у правовідносинах, що випливають із кредитного договору. З одного боку, це передбачає суб'єктивний розподіл ризику, з іншого боку, відомі труднощі з пошуком потрібної страхової компанії, а з іншого – збільшення вартості кредиту.

Слід також зазначити, що за відсутності в Україні законодавства, яке чітко та зрозуміло регулює правову та фінансову системи, усі незалежні перевірки діяльності страховиків стосуються суб'єктивної оцінки ризиків, пов'язаних зі страховиками. Страхові компанії класифікуються як зацікавлені сторони, в даному випадку банки виконують контролюючу та регуляторну діяльність. Закон України "Про страхування" від 18.11.2021 [15] та діючі постанови НБУ не передбачають чіткого регулювання даної взаємодії банку зі страховими компаніями.

В Україні існують три основні форми страхування кредитів:

- страхування ризику непогашення кредиту;
- страхування позичальником відповідальності за неповернення кредиту;
- страхування предмета застави.

У першій формі банки можуть самостійно застрахувати надані кредити, уклавши кредитний договір, а потім уклавши договір зі страховою компанією про страхування несплати за кредитом. У цьому випадку розмір страхових внесків враховується при визначенні процентної ставки за

кредитом. Ініціатором такого страхування має бути банк, який шукає захисту від кредитного ризику та його мінімізації.

Вимагаючи такого типу кредитної гарантії, банк повинен переконатися, що страховик здатний виконати свої зобов'язання при настанні страхового випадку. Зокрема банк може вимагати страхову компанію, відкрити операційні рахунки, розмістити депозити в банку або пройти акредитацію. На практиці вимоги банку не є складними та широко використовуються у інших видах страхування, які банк здійснює. Однак ця форма не отримала належного розвитку в Україні. Це можна пояснити наступними причинами:

- страхування кредитів сьогодні не може бути широко застосоване, оскільки комерційні банки мають обґрунтовані сумніви щодо надійності та платоспроможності страховиків.

- високі премії, які вимагають страхові компанії, призводять до зростання витрат за рахунок страхових платежів, що у свою чергу, призводить до підвищення вартості кредиту. При демпінгуванні страхових тарифів виникає ризик для страхових компаній у формуванні резервів та виплати страхового відшкодування. Фактично при класичному договорі страхування виникає значна ціна, яку позичальник не в змозі оплатити або кредит значно обтяжує клієнта. З іншого боку ціна не може бути нижчою за встановленими акуратними розрахунками страхової компанії, оскільки економічний сенс та доцільність страхування зникає.

- Процедура оформлення страхового полісу є складною і вимагає від банків проведення аналітичної роботи щодо договорів страхування, характеру відповідальності та передачі необхідних страхових документів для можливих претензій щодо відшкодування позичальникам.

- Бізнес моделі банків та страхових компаній орієнтовані на отриманні прибутку, відповідно до цього банкам вигідно здійснювати страхування ризику непогашення кредиту виключно тих кредитів, за якими

у банку є значні сумніви у його поверненні. Для страхової компанії згідно з моделлю їх бізнесу та класичних акуратних розрахунків, для прибутковості даного виду страхування необхідна площа всього портфелю кредитів. Оскільки страхування ризику непогашення кредиту позичальників з низьким рейтингом, робить даний вид страхування збитковим. Для банку з його моделлю максимізації прибутку, не вигідно страхувати позичальників з високим кредиторським рейтингом через значну вартість договорів страхування. В свою чергу, дана проблема українського фінансового ринку порушує аспекти, які встановлюються в теоретичній складовій мінімізації кредитного ризику завдяки страхуванню та в законодавстві України та регулятора ринку банківського і небанківського ринку відсутні чіткі вимоги щодо регулювання даних відносин.

Договори, страхування позичальником відповідальності за неповернення кредиту, вважаються різновидом гарантій від страхової компанії, пов'язаної з клієнтом і позичальником, що полегшує страхування відповідальності позичальника за неповерненими кредитами з процесуальної точки зору [16]. Однак цей варіант страхування можна розглядати лише як форму гарантії погашення кредиту та виплати відсотків за кредитом. З цієї причини банк повинен отримати та підтвердити значну кількість документів від страхової компанії через позичальника, зокрема: свідоцтво про державну реєстрацію; установчі документи; ліцензію на здійснення страхової діяльності за переліком видів страхування, в тому числі страхування відповідальності; правила страхування; договір добровільного страхування відповідальності; страховий поліс (свідоцтво або сертифікат) тощо. Однак найважливіше це підтвердження платоспроможності страховика.

Платоспроможність страховика може свідчити перевищення активів над його зобов'язаннями та відповідність чинному законодавству України і регуляторним актам НБУ. Проте доцільно ретельно проаналізувати

фінансові можливості страховика, особливо фактори, що забезпечують фінансову стійкість страховика, зокрема це: власний капітал; методологію розрахунку страхових тарифів; збалансованість страхового портфеля; адекватність величини страхових резервів обсягам взятих зобов'язань; розміщення страхових резервів; можливості перестраховування та ін.

Якщо аналіз усіх наведених факторів та наданих матеріалів є позитивним і банк вирішує укласти страховий договір, наступним кроком у перевірці є ретельне написання страхового договору (кожен договір створюється відповідно до кредитного договору та позичальника), підготовленого страховиком, однак кожен договір передбачає уніфіковані умови, зокрема це:

- страховим покриттям має бути відповідальність позичальника за несплачену позику та відсотки за її використання;
- період дії договору страхування повинен перевищувати кінцевий період, такий як погашення кредиту або сплата відсотків.

Ця форма страхування практично зникла після нетривалого розвитку від запровадження даного підвиду страхування. Основним недоліком стало те, що страхові компанії не мають прямого зв'язку з банком, законодавчими актами НБУ не передбачається контроль та регулювання даних відносин. Відповідно, як третя сторона угоди, банки втрачають можливість безпосередньо захищати свої інтереси.

І лише третя форма – страхування предмета застави, дійсно стала поширена та динаміка цього сегменту зберігалась до воєнного часу. Цьому сприяють два фактори: менший страховий ризик порівняно з двома попередніми формами, а точніше кращий контроль ризиків та наявність законодавчого забезпечення у вигляді Закону України «Про заставу» [17].

Майно, передане у заставу, знаходиться під загрозою знищення або пошкодження та можуть загрожувати спроможності позичальника погасити борг і втратити спроможність погасити борг.

Стаття 8 Закону України «Про заставу» враховує: “ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави несе власник заставленого майна, якщо інше не встановлено договором або законом. У разі випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави заставодавець на вимогу заставодержателя зобов'язаний надати рівноцінний предмет або, якщо це можливо, відновити знищений чи пошкоджений предмет застави” [17].

Відповідно, предмети гарантії потребують страхового захисту. Стаття 10 Закону «Про заставу» вимагає страхувати заставлене майно і ця ж стаття встановлює, що “у разі настання страхового випадку предметом застави стає право вимоги до страховика” [17]. На заставодавця покладається обов'язок страхувати передане ним у заставу нерухоме майно та предмети застави. Страховий договір повинен бути повністю зіставним на повну вартість заставленого майна.

У сфері страхування кредитних ризиків в Україні, виявлено значну кількість проблем та відкритих питань. З огляду на практику страхування українських страхових компаній, процеси мінімізації кредитних ризиків банку не зіставляється з теоретичним аргументуванням та методологією. Основною проблемою виділяється необхідність:

- Зміцнення фінансового становища та статусу страхових компаній в Україні та українському суспільстві.
- Підвищення відповідальності за ухилення від виплати відшкодування у разі страхування ризику: неповернення клієнтом кредиту. З наявною законодавчою регламентацією вирішення спірних питань.
- Розробка нових методів і форм страхування кредитів. Страховики повинні укладати договори з позичальниками (клієнтами) лише щодо потенційних страхових подій (наприклад, від непередбачуваних стихійних явищ (буря, град, повінь, землетрус, зсув, обвал, тощо), протиправних дій

третіх осіб (умисне знищення або пошкодження, хуліганство) та ін.) і нести системний ризик банку (неправильне визначення кредитоспроможності позичальника).

- Впровадження законодавства щодо регламентування взаємозв'язку банків зі страховими компаніям регулятором (НБУ).
- Впровадження чіткого законодавства щодо страхування ризику непогашення кредиту з повним розподілом кредитного портфелю банку з врахуванням різної ступені ризиковості позичальників. Чітко визначити умисне страхування кредитного портфелю виключно кредиторів низької якості, як таке, що не підпадає під нормативні вимоги НБУ як мінімізація кредитного ризику банку.

Забезпечення належного визнання кредитного страхування відповідно до пруденційних правил банків має вирішальне значення для збереження та захисту цього важливого джерела фінансування реальної економіки, особливо в ЄС, де воно найбільш поширене. Законодавство має включати чіткі вказівки щодо прийнятності кредитного захисту, що пропонується кредитним страхуванням за різних обставин, застосування відповідних збитків у разі дефолту (Loss Given Default, LGD) до полісів кредитного страхування, а також визнання фундаментальних характеристик цих продуктів.

В межах ЄС взаємодія між банками та кредитними страховиками представляє собою комерційну взаємодію досвідчених та обізнаних контрагентів. Обидві сторони суворо регулюються відповідною нормативною базою – CRR/CRD (Capital Requirements Regulation / Capital Requirements Directive) для банків та Solvency II для страховиків. Таким чином, захист, який пропонують банкам страховики в межах ЄС, уже підлягає сильному нагляду та надійній капіталізації залучених сторін.

Використання кредитного страхування як кредитного захисту відповідно до CRR/CRD, подібно до гарантій, було широко визнано

регуляторними органами, але прямо не згадується в поточному режимі. Аналіз наступних законодавчих пропозицій в ідеалі повинні привести до належного визнання кредитного страхування в рамках банківських правил, уточнювати відповідні критерії прийнятності та визначати унікальні характеристики самого страхового продукту [18].

Враховуючи важливість загального підходу до кредитного страхування в рамках банківських правил – не лише для членів страхових компаній та банків, з якими вони працюють, а й для підприємств реальної економіки, які отримують вигоду від наявності кредитного страхування.

Незабезпечений захист кредиту (Unfunded credit protection, UFCP) визначено в пункті (59) статті 4(1) регламенту (ЄС) 575/2013 як техніка пом'якшення кредитного ризику, коли зменшення кредитного ризику за ризиком установи походить від зобов'язання третьої сторони сплатити суму у разі дефолту позичальника або настання інших визначених кредитних подій. Хоча конкретні вимоги до незабезпеченого захисту кредиту у Регламенті (ЄС) 575/2013 стосуються гарантій та кредитних деривативів, раніше було роз'яснено, що якщо економічна сутність кредитного страхування така ж, як і гарантія, і, отже, відповідає визначенню незабезпеченого захисту кредиту, воно може бути визнаним як CRM для потреб власних коштів відповідно до застосовних вимог до гарантій.

Відповідно до чинної нормативно-правової бази для підходу IRB вплив незабезпеченого захисту кредиту можна визнати в розрахунку вимог до власних коштів для кредитного ризику різними способами, або через заміну, моделювання або підхід подвійного дефолту. Обмеження щодо методів розпізнавання наслідків незабезпеченого захисту кредиту поєднуюватимуться з обмеженнями щодо застосування найдосконаліших підходів щодо портфелів, які зазвичай характеризуються низькою кількістю спостережень за замовчуванням. Зокрема, підхід IRB з використанням власних оцінок втрати в разі дефолту і коефіцієнтів перерахунку (підхід А-

IRB) більше не буде доступний для кредитів установ, великих компаній із річним обсягом продажів понад 500 мільйонів євро та для фінансових установ, які вважаються корпоративними.

Остаточний документ Базель III і Положення про вимоги до капіталу (CRR) класифікують ризики перед страховими компаніями як ризики для цих компаній. Крім того, страхові компанії входять до визначення суб'єктів фінансового сектору. Тому ймовірно, що загалом єдиними підходами, які дозволено застосовувати до прямих ризиків щодо суб'єктів, що надають кредитне страхування, буде стандартизований підхід (Standardized Approach, SA) або підхід базового IRB (F-IRB), де використання власних оцінок втрати в разі дефолту та оцінок факторів ризику більше не будуть дозволені. Ця зміна вплине не лише на вагу ризику для прямих ризиків перед такими організаціями, а й для ризиків, забезпечених кредитним страхуванням.

У наведеному нижче списку представлено короткий огляд щодо функціонування поточного Положення про вимоги до капіталу (CRR) з точки зору методів визнання наслідків незабезпеченого захисту кредиту із зазначенням того, де правила змінюються згідно з остаточною структурою Базель III:

- Для ризиків у рамках стандартизованого підходу, згідно з вимогами глави 4 розділу 2 у частині третій регламенту (ЄС) 575/2013, незабезпечений захист кредиту можна визнати через застосування до забезпеченої частини ризику, ваги ризику постачальника захисту, отриманого відповідно до стандартизованого підходу (заміна ваги ризику), незалежно від підходу, який використовується для прямого впливу на постачальника захисту. Згідно з підходом F-IRB та вимогами глави 4 розділу 2 частини третьої регламенту (ЄС) 575/2013, незабезпечений захист кредиту може бути визнано одним із таких способів:

У разі прямого впливу на постачальника захисту розглядається згідно з підходом IRB:

- шляхом застосування PD (Probability of default, PD) захисту та нормативної втрати в разі дефолту, що застосовується відповідно до статті 236(1) регламенту (ЄС) 575/2013 до забезпеченої частини ризику (заміна параметрів ризику);

- шляхом застосування імовірності дефолту (PD) між PD боржника та PD постачальника захисту та нормативної втрати в разі дефолту, що застосовується відповідно до статті 236(1) регламенту (ЄС) 575/2013 до забезпеченої частини ризику (моделювання підходу імовірності дефолту);

- застосовуючи формулу, визначену в статті 153(3) регламенту (ЄС) 575/2013 відповідно до умов, викладених у статтях 202 і 217 регламенту (ЄС) 575/2013 – цей підхід більше не буде доступним за остаточною версією Базель III.

У разі безпосереднього впливу на постачальника захисту розглядається відповідно до стандартизованого підходу, шляхом застосування ваги ризику постачальника захисту до забезпеченої частини ризику (заміна ваги ризику).

Згідно з підходом A-IRB та вимогами глави 3 розділу 2 частини третьої регламенту (ЄС) 575/2013, незабезпечений захист кредиту може бути визнано одним із таких способів. Якщо прямий вплив постачальника захисту розглядається відповідно до підходу A-IRB:

- шляхом застосування імовірності дефолту постачальника захисту та втрати внаслідок дефолту, що застосовуються до прямої порівнянної експозиції до постачальника захисту, до забезпеченої частини ризику (заміна параметрів ризику);

- шляхом коригування оцінок втрати в разі дефолту боржника для відображення ефекту незабезпеченого захисту кредиту (підхід моделювання);

- шляхом застосування формули, зазначеної в статті 153(3) регламенту (ЄС) 575/2013 (подвійний режим за замовчуванням) – цей підхід більше не буде доступним у рамках остаточної системи Базель III.

У випадку, якщо прямий вплив постачальника захист розглядається відповідно до підходу F-IRB:

- шляхом застосування імовірності дефолту та нормативної втрати в разі дефолту, застосовного до прямого порівнянного ризику постачальника захисту, до забезпеченої частини ризику (заміна параметрів ризику);

- шляхом застосування PD між PD боржника та імовірності дефолту постачальника захисту та нормативної втрати в разі дефолту, застосовного до прямого порівнянного ризику постачальника захисту до забезпеченої частини ризику (підхід моделювання імовірності дефолту);

- шляхом коригування оцінок втрати в разі дефолту боржника для відображення ефекту незабезпеченого захисту кредиту (підхід моделювання) – цей підхід більше не буде доступним у рамках остаточної системи Базель III;

- застосовуючи формулу, визначену в статті 153(3) регламенту (ЄС) 575/2013 відповідно до умов, викладених у статтях 202 і 217 регламенту (ЄС) 575/2013 – цей підхід більше не буде доступним за остаточною версією Базель III.

Безпосередній вплив на постачальника захисту розглядається відповідно до стандартизованого підходу:

- шляхом застосування ваги ризику постачальника захисту до забезпеченої частини ризику (заміна ваги ризику);

- шляхом коригування оцінок втрати в разі дефолту боржника для відображення ефекту незабезпеченого захисту кредиту (підхід моделювання) – цей підхід більше не буде доступним у рамках остаточної системи Базель III.

Основна передумова законодавства регулювання страхового ринку ЄС полягає в тому, що система управління ризиками фінансової установи повинна мати можливість ідентифікувати, зменшувати та вимірювати кредитний ризик відповідно до внутрішньо встановлених лімітів. Необхідно відстежувати кредитні рейтинги та оцінювати потенційні дефолти, включно з ризиками без рейтингу. Вплив спекулятивних активів має бути обмеженим, а компанії зі значним ризиком активів кредитного ризику повинні мати можливість хеджувати цей ризик.

Відповідно до Solvency II, виконавчі директори несуть більше відповідальності за управління ризиками. Виконавчі директори повинні розробити стратегії, які визначають схильність до ризику, і отримувати регулярні оновлення щодо розвитку ризиків.

Суть вищезазначених регуляторних умов страхування кредитних ризиків полягає в тому, що перегляд існуючої системи ЄС значно модернізаційніші та посилені практикою управління ризиками на відмінну від українських страховиків. З огляду на пов'язаність даного виду страхування з банківськими установами та задля реалізації методів мінімізації кредитного ризику банку завдяки страхуванню, виникає необхідність змін регуляторних норм для обох сторін.

Висновки. В Україні практичного значення набули форми страхування кредитів: страхування ризику непогашення кредиту; страхування позичальником відповідальності за неповернення кредиту; страхування предмета застави. Однак фактично, ефективно на даний момент працює лише страхування предмета застави.

Для ефективного використання страхування для мінімізації кредитного ризику банку, необхідне: зміцнення фінансового становища та статусу страхових компаній в Україні та українському суспільстві, підвищення відповідальності за ухилення від виплати відшкодування у разі страхування ризику, неповернення клієнтом кредиту. Страховики повинні

укладати договори з позичальниками (клієнтами) лише щодо потенційних страхових подій (наприклад, від непередбачуваних стихійних явищ (буря, град, повінь, землетрус, зсув, обвал, тощо), протиправних дій третіх осіб (умисне знищення або пошкодження, хуліганство) або нести системний ризик банку (неправильне визначення кредитоспроможності позичальника).

Необхідне впровадження законодавства щодо регламентування взаємозв'язку банків зі страховими компаніями регулятором (НБУ), впровадження чіткого законодавства щодо страхування ризику непогашення кредиту з повним розподілом кредитного портфелю банку з врахуванням різної ступені ризиковості позичальників. Чітко визначити (критерії умисного) умисне страхування кредитного портфелю виключно кредиторів низької якості, як таке (такого), що не підпадає під нормативні вимоги НБУ як (для) мінімізація кредитного ризику банку.

З огляду на отримання України статусу кандидата в члени ЄС, виникає необхідність зміни законодавства регулювання фінансового ринку за стандартами ЄС. Аналіз регламентованих актів ЄС визначив, що забезпечення належного визнання кредитного страхування відповідно до пруденційних правил банків має вирішальне значення для збереження та захисту цього важливого джерела фінансування реальної економіки, особливо в ЄС, де воно найбільш поширене. Законодавство має включати чіткі вказівки щодо прийнятності кредитного захисту, що пропонується кредитним страхуванням за різних обставин, застосування відповідних збитків у разі дефолту (Loss Given Default, LGD) до полісів кредитного страхування, а також визнання фундаментальних характеристик цих продуктів.

З поєднанням українського досвіду страхування та наявних регуляторних актів ЄС, кредитне страхування дійсно може підпадати під метод мінімізації кредитного ризику українських банків. З врахуванням українських реалій та воєнного стану, дане впровадження потребує

додаткового дослідження після закінчення воєнного стану та оцінки економічних збитків після війни.

Література

1. Аванесова Н. Е. Кредитна політика банківських установ: стратегічні аспекти та ризики / Н. Е. Аванесова, Ю. М. Вознікова // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. С. 956-961.
2. Брус С. І. Зменшення обсягів проблемних кредитів в Україні в умовах обмеженого інструментарію / С. І. Брус, Є. О. Бублик // Фінанси України. 2017. С. 76-90.
3. Галушак В. В. Страхування кредитних ризиків / В. В. Галушак // Економічні науки. Випуск 16. Частина 1. 2016. С. 105-107.
4. Коваленко В. В. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України / В. В. Коваленко, О. М. Зверяков, Д. С. Гайдукович // Фінанси України. 2016. С. 83-98.
5. Міщенко В. І. Управління кредитним ризиком на основі вдосконалення забезпечення банківських позик / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко // Фінансовий простір. 2015. №2. С. 77-84.
6. Волкова В.В. Методичні аспекти управління ризиком кредитного портфеля банку. Економіка і організація управління. 2016. № 1(21). С. 45-52.
7. Гладких Д.М. Ризики і загрози банківській безпеці України за підсумками 2014 року. Вісник Національного банку України. 2015. № 4. С. 14-23.
8. Грушко В.І. Оптимізація структури кредитного портфеля комерційного банку. Вісник Національного банку України. 2014. № 2. С. 28-32.
9. Жукова Н.К. Проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків. Економічний часопис. 2013. №1. С. 70-72.

10. Бєлова І.В. Впровадження нових вимог щодо оцінки кредитного ризику у банках України / І.В. Бєлова, І.С. Білецька // Міжнародний науковий журнал: збірник наукових праць. 2016. № 10 (20), Т. 2. С. 47-49. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/2016/10/1592>
11. Frank H. Knight. Risk, Uncertainty and profit. Boston and New York Houghton Mifflin company, The riverside press Cambridge, 1921. URL: <https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/publications/books/risk/riskuncertaintyprofit.pdf>
12. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123415
13. Мілай А.О. Кредитно-розрахункові операції: навч. посібник. К.: МАУП, 2004. 204 с.
14. Ілляшенко С. Кредитні ризики та створення резервів для їх покриття // Вісник НБУ. 1997. №7. С. 39-41.
15. Закон України "Про страхування" 1909-IX від 18.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
16. Івасів Б.С., Клапків М.С. Економічний зміст та форми страхування кредитів // Вісник Національного банку України. 1998. №5. С. 51–52.
17. Закон України "Про заставу" // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 47. Ст. 642. Документ 2654-XII, поточна редакція від 06.10.2021, підстава - 1630-IX.
18. Daniel de Búrca. Important developments in treatment of credit insurance under EU banking rules. International Credit Insurance Surety Association. 2022. URL: <https://icisa.org/news/important-developments-in-treatment-of-credit-insurance-under-eu-banking-rules/>

References

1. Avanesova N. E. Credit policy of banking institutions: strategic aspects and risks / N. E. Avanesova, Yu. M. Voznikova // Global and national problems of the economy. 2015. P. 956-961.
2. Brus S. I. Reducing the volume of problem loans in Ukraine in the conditions of a limited toolkit / S. I. Brus, E. O. Bublyk // Finance of Ukraine. 2017. P. 76-90.
3. Halushchak V. V. Insurance of credit risks / V. V. Galushchak // Economic sciences. Issue 16. Part 1. 2016. P. 105-107.
4. Kovalenko V. V. Diagnostics of credit risk and its influence on credit activity of banks of Ukraine / V. V. Kovalenko, O. M. Zveryakov, D. S. Gaidukovich // Finance of Ukraine. 2016. P. 83-98.
5. Mishchenko V. I. Credit risk management on the basis of improving the provision of bank loans / V. I. Mishchenko, S. V. Mishchenko // Financial Space. 2015. No. 2. P. 77-84.
6. Volkova V.V. Methodical aspects of risk management of the bank's loan portfolio. Economics and management organization. 2016. No. 1(21). P. 45-52.
7. Hladkykh D.M. Risks and threats to the banking security of Ukraine according to the results of 2014. Bulletin of the National Bank of Ukraine. 2015. No. 4. P. 14-23.
8. Hrushko V.I. Optimizing the structure of the credit portfolio of a commercial bank. Bulletin of the National Bank of Ukraine. 2014. No. 2. P. 28-32.
9. Zhukova N.K. Problems of managing the credit portfolio of commercial banks. Economic journal. 2013. No. 1. P. 70-72.
10. Bielova I.V. Implementation of new requirements for credit risk assessment in Ukrainian banks / I.V. Bielova, I.S. Biletska // International scientific journal: collection of scientific papers. 2016. No. 10 (20), Volume 2. P. 47-49. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/2016/10/1592>

11. Frank H. Knight. Risk, Uncertainty and profit. Boston and New York Houghton Mifflin company, The riverside press Cambridge, 1921. URL: <https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/publications/books/risk/riskuncertaintyprofit.pdf>.
12. National Bank of Ukraine. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123415
13. Milai A.O. Credit and settlement operations: training. manual. K.: MAUP, 2004. 204 p.
14. Illiashenko S. Credit risks and creation of reserves for their coverage // Bulletin of the NBU. 1997. No. 7. P. 39-41.
15. Law of Ukraine "On Insurance" 1909-IX dated November 18, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
16. Ivasiv B.S., Klapkiv M.S. Economic meaning and forms of credit insurance // Bulletin of the National Bank of Ukraine. 1998 No. 5. P. 51–52.
17. Law of Ukraine "On Pledge" // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1992. No. 47. Article 642. Document 2654-XII, current edition dated 06.10.2021, basis - 1630-IX.
18. Daniel de Búrca. Important developments in treatment of credit insurance under EU banking rules (2022). International Credit Insurance Surety Association. URL: <https://icisa.org/news/important-developments-in-treatment-of-credit-insurance-under-eu-banking-rules/>